

UDK 371.15:811.163.42'243:81'27:316.7

Stručni rad

Prihvaćen za tisak: 26. lipnja 2006.

Nastavnici hrvatskoga kao stranoga jezika u susretu različitih kultura

Nives Opačić

U radu se raspravlja o rjeđe spominjanoj temi — položaju nastavnika, izvornoga govornika hrvatskoga jezika koji poučava polaznike različitih hrvatskome u svojoj domovini i u inozemstvu. Većina napomena odnosit će se na one koji su u učenju hrvatskoga jezika uznapredovali, no neki se dijelovi odnose na sve kategorije učenika. Napomene navedene u radu mogu korisno poslužiti i sadašnjima, a pogotovo budućim, učiteljima hrvatskoga kao stranoga jezika. Svrha je rada uključivanje stvarnoga životnoga okvira u nastavu kako bi se nadvladale poteškoće uslijed različitih iskustava, stavova i odnosa prema hrvatskome jeziku i kulturi, prema samome nastavniku ili među polaznicima. Za to je nužno što bolje poznavanje kulture u najširem smislu.

1. Poučavanje hrvatskoga u Hrvatskoj — nastavnik kao domaćin

Nastavnik hrvatskoga kao stranoga jezika u Hrvatskoj mora u svakom trenutku biti svjestan činjenice da im on nije samo nastavnik nego i domaćin, budući da je pripadnik zemlje u koju su došli polaznici s raznih strana svijeta. Budući da je na svome terenu, nepripremljen i neiskusni nastavnik toga katkada nije svjestan. Stranci su došli u *njegovu* zemlju učiti *njegov* jezik, pa će se sve što doživljavaju u Hrvatskoj — i dobro i loše — projicirati i na osobu svoga nastavnika. Upravo će o stavu njihova učitelja — osobe s kojom su u svakodnevnom kontaktu i koja im je uvijek dostupna — uvelike ovisiti i to hoće li se stranci za svojega boravka u Hrvatskoj osjećati dobro, ugodno, sigurno, okruženi pažnjom, ili pak prepušteni sami sebi, suočeni sa zidom hladnoće i neprobojnošću birokracije, što već poprilično vlada u tehnološki visokorazvijenim društvima. Ako i pripadaju takvim društvima,

studenti nisu možda toga svjesni u svojem svakidašnjem okružju, no postaju itekako svjesni u susretu s drugim društvom ili kulturom. Europljani često zaboravljaju da svijet nije eurocentričan. Upravo činjenica da studenti dolaze iz vrlo različitih zemalja i još raznolikijih kultura može u mnogima izazvati kulturni šok. Taj kulturni šok unutar grupe nastavnika treba nastojati ublažiti. Stoga je dobro da prema zemlji iz koje studenti dolaze na početku zamisli što sve može snaći njegove studente, upozori i njih na što da posebno pripaze i tako preduhitri (ili barem ublaži) neka od neugodnih iskustava. Najbolji je način ublažavanja kulturnoga šoka kada različiti različitimama sami istaknu osnovne međusobne razlike. Time će se kolege i kolegice bolje upoznati, a Hrvatska je kao neutralni prostor u kojemu nitko nije na svome dobro mjesto za to.

1.1. Različitost među polaznicima kao mogući uzrok predrasuda

No odnosi unutar skupine studenata nisu uvijek skladni, katkad se primjete prikriveni, a katkad čak i otvorene napetosti među polaznicima. Na primjer, neki stavovi studenata iz bivšega Istočnoga bloka mogu *a priori* izazvati reakciju onih iz Zapadnoga bloka, ne toliko zbog samoga stava, koliko zbog puke pripadnosti studenta nekoj zemlji. Zapadnjaci su znali misliti da su svi istočnjaci komunisti, da su u treće zemlje poslani kao špijuni, a to su isto istočnjaci mislili o svojim zapadnim kolegama. Dnevno-politički događaji znaju uzrokovati temperamentna nadmetanja i dokazivanja tko ima pravo, a tko, npr. među Grcima i Turcima. Terorističke akcije širokih razmjera znale su se negativno odražavati i na pojedine studente. Tako događaji kao napad 11. rujna 2001. u SAD-u ili velike ljudske žrtve u Madridu i Londonu mogu izazvati nesnošljivost i mržnju prema *svim* Arapima, dok se ogorčenje i bunt protiv Amerikanaca i Britanaca zbog stanja u Iraku može pak primijetiti među arapskim studentima. Sličan izvor nesnošljivosti može biti sukob između Izraelaca i Palestinaca, ili Arapa u cjelini.

Nastavnik koji se nađe u takvim antagonizmima u grupi koju poučava trebat će mnogo umješnosti, dovijanja i psihološke pripreme da održi grupu cjelovitom. Nažalost, sustav školovanja u Hrvatskoj studente za to uopće ne osposobljuje. Predrasude ne moraju vladati samo među politički suprotstavljenim zemljama i narodima, nego i među braćom, npr. i među samim Arapima (sukob između Iraka i Kuvajta, rat među susjednim Iranom i Irakom itd.), među polaznicima iz bivše Jugoslavije, na koje može utjecati i dnevna politika, odnos političkih stranaka na vlasti i u oporbi u njihovim zemljama.

Katkada se kao negativna pojava očituje i *odbojnost prema Hrvatskoj*, što zbog predrasuda, što zbog rada njezine administracije — u prvom redu policije, s kojom polaznici moraju urediti svoj boravak u Hrvatskoj (a to

im je često prvi susret s našom državom). Nastavnik neće moći jamčiti ni učinkovitost ni ljubaznost hrvatske policije (a ni ostalih tijela državne uprave), no treba polaznicima razložno reći da se s nedorečenošću sustava susreću i sami polaznici, ne uljepšavajući sliku o sebi ni o Hrvatskoj, ako ne želi zvučati neuvjerljivo, namješteno. Nastavnik mora stalno imati na umu da je on *predstavnik* svoje zemlje, da bi trebao *iskreno željeti* što bolje obavijestiti polaznike koji uče hrvatski i o *izvanjezičnim* sadržajima (kulturnima, političkima, gospodarskima, povijesnim, geografskima ...).

Dobrodošao je način usporediti studentska iskustva s vlastitim iskustvom stranca u nekoj zemlji. Tako polaznici mogu uvidjeti da su nedaće koje njih muče u Hrvatskoj drugi iskusili u njihovim zemljama, iako ih oni u svojim zemljama možda i ne primjećuju. To može zbližiti nastavnika i polaznika, a i daje dobre i aktualne teme za živ razgovor. Njega mogu potaknuti pitanja kao u (1) i druga.

(1) *Jeste li prvi put u Hrvatskoj?*

Što vas najviše smeta prilikom vašega boravka u Hrvatskoj?

Što vas je u Hrvatskoj iznenadilo ugodno, a što neugodno?

Jeste li tako zamišljali učenje hrvatskoga jezika u Hrvatskoj?

Koliko se ono razlikuje od učenja hrvatskoga u zemlji odakle dolazite?

U takvim razgovorima nenametljivo ih se može upozoriti na najčešće jezične pogreške i tako ispuniti didaktičku zadaću.

1.2. Razgovori o polaznikovu jeziku i zemlji

Nastavnik bi — prema popisu prijavljenih kandidata — morao unaprijed znati odakle će stići njegovi polaznici i oboružati se i nekim dodatnim znanjima o njihovim domovinama. Uvijek je dobro i pridonosi živosti na satu ako nastavnik prati određena područja (npr. film, glazbu, književnost, kazalište, razne sportove) pa to aktualizira u nastavi, npr. spominjući Japancima rangove u sumo hrvanju, a tražeći od njih da i drugima kažu nešto o tom tipičnom japanskom sportu. Ne treba posebno isticati koliko ih može ugodno iznenaditi da netko na drugom kraju svijeta zna nešto iz srca njihove kulture. Irancima se može istaknuti vrstnost iranskoga filma, uz napomenu da se i u Hrvatskoj s vremena na vrijeme priređuje Tjedan iranskoga filma. Za ostale polaznike nije loše da neki Iranac objasni kojoj narodnoj skupini pripadaju Iranci, a kojoj Arapi (nerijetko se i Iranac trpa među Arape). Arape se može pitati kako oni izgovaraju gradove Casablanku i Cairo na arapskom i kakav je arapski jezik npr. u Libanonu prema onome u Alžiru, Tunisu ili Maroku. Polaznike iz Egipta i Sudana može se pitati jesu li muslimani ili kopti. To može biti prilika (naročito ako je u grupi koji

kopt) da i drugima kaže nešto o Koptskoj crkvi. Na taj način u razgovor se uvode aktualne i neishitrene tema za razgovor, pri čemu se polaznike, naravno, upozorava i na njihove pogreške u hrvatskom jeziku. Upravo takvi primjeri otvaraju gramatička ili pravopisna poglavlja zanimljiva i ostalim polaznicima.

Mađare, Fince, Turke dobro je zamoliti da sami objasne strukturu svojih jezika. Polaznicima se može zadati i domaća zadaća da svatko utkratko kaže nekoliko osnovnih podataka o svojem jeziku. Zanimljiva je tema i tzv. isti jezik u raznim državama — engleski u SAD-u, u Australiji i na Novom Zelandu te u Ujedinjenom Kraljevstvu; njemački u Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj. O hrvatskom u Austriji, Mađarskoj i Rumunjskoj može se također štošta saznati od hrvatske manjine u tim zemljama. O Aziji i Africi te o mnogim tamošnjim jezicima uglavnom ne znamo ništa, pa ako se u grupi nađe polaznik ili polaznica npr. iz Kine, Koreje, Japana, Indije, Južnoafričke Republike i slično, može ukratko opisati jezičnu situaciju u svojoj zemlji. Takvim radom nitko se neće osjetiti zapostavljenim, a grupa će dobiti podatke iz prve ruke. Školski sustavi u raznim zemljama također su zahvalna tema za razgovor i razmjenu iskustava. Ako se dogodi nešto o čemu pišu sve dnevne novine — npr. olimpijske igre, važne međunarodne utakmice, skijaška, plivačka, hokejaška i druga natjecanja, europska ili svjetska prvenstva — to treba pratiti i zamoliti polaznike iz zemalja pobjednica da kažu nešto o tim sportovima u svojim zemljama.

1.3. Pomaganje u prevladavanju kulturnoga šoka

Ako polaznici ne znaju riješiti neki administrativni problem, valja se u njega udubiti, raspitati kod mjerodavnih tko to, gdje i kako rješava te studentu na idućem satu dati što pouzdaniju obavijest. Mogu ga — kao i nas — slati od nemila do nedraga (s čime se suoči čim stigne u Hrvatsku), no izvorni govornik, a pogotovo nastavnik, lakše će doći do obavijesti nego stranac koji se teško izražava na hrvatskom jeziku. Naravno da bi bilo dobro kad bi postojala (u okviru organiziranoga učenja hrvatskoga za strance, kakvo je npr. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu) osoba koja bi u *svako doba* mogla dati *pouzdanu* obavijest o tome kako će, gdje i kada studenti moći ispuniti svoje administrativne obaveze (ako ih treba rješavati pojedinačno s hrvatskom upravom). Svaka takva pomoć, pa već i želja i spremnost da stranom studentu pomognete, izazvat će u njemu zahvalnost i osjećaj da nije napušten i prepušten sam sebi. Povremena kava ili čaj u kantini s nekolici-
nom polaznika imat će bolji učinak od pustih priča o našoj gostoljubivosti.

Snalaženje u prostoru mnogima stvara poteškoće. Imajući to na umu, nastavnik (obrađujući i neku nastavnu jedinicu, npr. na pošti, u kazalištu, na koncertu, nogometnoj utakmici) može stvarno pomoći svojim studentima

da se lakše snađu u gradu. Apstraktnost je u takvim lekcijama zrakoprazni prostor, a konkretnost može biti dobrodošla pomoć. Uz konkretne prostore mogu se studentima dati i dodatne obavijesti o kulturi, povijesti, umjetnosti, nekoj prirodnoj zanimljivosti itd. Obično se za polaznike organizira i poneki izlet. On će biti mnogo bogatiji ako nastavnik pripremi studente na mjesta koja će posjetiti, ako ih opskrbi turističkim materijalima te sasluša njihova moguća pitanja i znalački odgovori na njih. Naravno da to uključuje nastavnikovu temeljitu (i dodatnu) pripremljenost i domišljatost.

2. Poučavanje hrvatskoga u inozemstvu

Inozemna sredina u koju nastavnik dolazi poučavati hrvatski može prema njemu biti prijateljska i manje prijateljska. Stoga sam nastavnik razložnim i strpljivim razgovorima treba pokušati razbiti neke od stereotipa i predrasuda. Izvorni govornik hrvatskoga jezika najčešće poučava hrvatski na nekom od stranih lektorata hrvatskoga jezika, dakle na fakultetima ili visokim školama, iako katkada poučava hrvatski u okviru iseljeničkih zajednica, hrvatskih katoličkih misija, u izvandomovinskim školama i slično.

2.1. Poučavanje hrvatskoga na visokoškolskoj razini

Polaznici koji su mahom pripadnici akademske zajednice na visokoškolskim tečajevima u inozemstvu po tome se mogu bitno razlikovati od polaznika koji dolaze učiti hrvatski u Hrvatsku na visokoškolske tečajeve. Među potonjima vrlo često ima ljudi koji ne pripadaju akademskoj zajednici, nego su npr. u trećoj ili već i četvrtoj generaciji djeca hrvatskih iseljenika koja još idu u srednju školu, imaju samo osnovno ili srednje obrazovanje, po zanimanju su radnici, poljoprivrednici i slično). Dobra je podloga to što su strani studenti odabrali hrvatski kao dio svojega studija, što nastavniku uvelike olakšava rad, jer pred sobom ima ljude kojima neće morati objašnjavati osnovne lingvističke činjenice (a upravo na to gubi dosta vremena i truda poučavajući vrlo heterogenu grupu stranaca u Hrvatskoj). Povoljna je okolnost i to što pred sobom često ima nacionalno ili bar jezično homogeniju skupinu nego u svojoj domovini. Jasno, i na inozemnim se sveučilištima u skupinama polaznika mogu naći ljudi različita predznanja, iskustva i potreba.

No i u inozemnim se polazničkim skupinama, osim običnih ljudskih napetosti na temelju osobne simpatije ili antipatije, mogu javiti napetosti izazvane i drugim razlozima. Npr. nakon raspada Jugoslavije ljudi su se selili u razne europske i prekomorske zemlje, pa nije rijetkost da se i oni nađu u grupi s rođenim Nijemcima, Šveđanima, Dancima, Slovincima itd., a

prema predavaču iz Hrvatske imaju odnos opterećeniji događajima u zadnjih petnaest godina nego njihovi novi domaćini.

No kako se oni trebaju što bolje uklopiti u novu zemlju, njezin jezik i kulturu, nastavnik će se približiti i starosjediocima i useljenicima skupljajući što više znanja o dotičnoj državi. Važno je da se ne zaustavi samo na golome poučavanju o hrvatskome jeziku (kako piše u udžbeniku), nego da je oplemenjuje *međudjelovanjem* kulture, umjetnosti, književnosti, svakidašnjega života i običaja u Hrvatskoj i onih u zemlji njegova djelovanja. Ako su te zemlje imale i nekih povijesnih dodira s Hrvatskom, to se može iskoristiti za bolje razumijevanje sadašnje situacije, pa makar s tom zemljom u povijesti i ne bilo sve baš ružičasto. Na primjeru Hrvatske i Mađarske (ali dobro proučenom) može se istaknuti kako se negdašnje neprijateljstvo s vremenom može pretvoriti u dobrosusjedske — ili barem korektne i uljudene — odnose (tako i Njemačka i Francuska, Velika Britanija i Francuska i slično). Dobro je da nastavnik prije odlaska u neku zemlju pročita barem kapitalna djela te književnosti, da zna za njezine najpoznatije prirodne i kulturne znamenitosti, za velikane kulture, umjetnosti, znanosti i sporta, jer će time sigurno uspostaviti dublji i bolji kontakt sa svojim studentima, a učvrstit će i svoj profesorski položaj. Može se dogoditi da sam nastavnik o kulturi i umjetnosti, o sportu i o prirodnim znamenitostima zna više i od samih “domaćih”. Time nastavnik može poticajno djelovati u dva smjera: studente potiče na učenje hrvatskoga i na udubljivanje u njihovu vlastitu, najšire rečeno, kulturu.

3. Obrazovanje nastavnika

Jasno, navedeno je lakše reći nego ostvariti. No istinskim se usavršavanjem u struci i stalnim radom na sebi u svakom pogledu (psihološkom, pedagoškom, kulturološkom) to može i ostvariti. Iako se u nastavi hrvatskoga kao stranoga jezika podrazumijeva dobra stručna podloga i vrsno poznavanje građe, ono nije dovoljno. Jer ni dojučerašnje, ni današnje, a zasad ni buduće nastavnike hrvatskoga jezika ni jedna ustanova u Hrvatskoj ne osposobljuje upravo za nastavnika hrvatskoga kao drugoga ili stranoga jezika.

Naši su profesori hrvatskoga jezika dosad bili koliko-toliko osposobljeni za rad s izvornim govornicima u hrvatskim školama. No i oni se suočavaju s nekim novijim negativnim pojavama, kao što su nasilje u školama, neodgojenost učenika kojima se previše dopušta samo da ne bi bili zakinuti u svojim pravima, gotovo nikakva osjetljivost na prava nastavnika, niske plaće i nizak ugled u društvu, s kojima se na temelju dosadašnje nedovoljne psihološke pripreme teško mogu nositi. Rad sa strancima i zahtjevi koji se postavljaju pred nastavnika hrvatskoga jezika za strance može biti još osjetljiviji. Dakle, ni profesori koji rade s hrvatskim učenicima ili studentima nisu prikladno

osposobljeni da odgovore na teške zadaće u vrlo promijenjenim odnosima u našem tranzicijskom društvu, a specijalizirane pripreme za profesore hrvatskoga kao drugoga ili stranoga jezika još nema ni na vidiku.

4. Zaključak

Svakako bi buduće nastavnike trebalo bolje osposobiti za rješavanje teških situacija u razredu ili grupi, bez obzira na to hoće li poučavati hrvatski jezik strance ili hrvatske učenike u tuzemnim školama. S obzirom na raznolik nacionalni i kulturni sastav, usklađenost s grupom polaznika stranaca traži puno širu i dublju psihološko-pedagošku pripremljenost od ponuđene.

Opsežnost i specifičnost rada i priprema za nastavu hrvatskoga strancima koja se uvelike razlikuje od one što je sada kao studenti dobivaju budući profesori hrvatskoga jezika postavlja i opravdan zahtjev — pokretanje zasebnoga studija koji će osposobiti kompetentnije nastavnike hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika jer će to biti njihova specijalnost. To proizlazi već i iz ovih usputnih napomena, a kamoli iz dubljega zahvaćanja u tu disciplinu koja se sve više profilira i osamostaljuje. Drugi europski narodi, sa svojim školama i institutima u kojima uče strance svoj jezik (njemački, engleski, talijanski, španjolski itd.), to su već odavno shvatili. Hrvati u tome ne moraju početi o početka, nego može uskladiti korisna iskustva drugih s vlastitim potrebama.

Teachers of Croatian as a Foreign Language Between Different Cultures

The author discusses the position of native speaking teachers of Croatian as a foreign language in Croatia as opposed to their position when teaching abroad. She offers various examples which illustrate the role of teachers in overcoming difficulties in class resulting from different cultural background.

Ključne riječi: nastavnici, kultura, kulturni šok, poučavanje hrvatskoga

Key words: teachers, culture, cultural shock, teaching croatian